

Лубенець Ірина Григорівна,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-2597-0356

ДОСВІД ФРАНЦІЇ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ДИТИНИ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Висвітлюється проблема безпеки дитини у цифровому середовищі. Крім того, досліджуються питання, пов'язані з упорядкуванням інформаційного простору будь-якої країни. Тому у багатьох розвинених країнах, зокрема у Франції, існують прийняті норми та заборони щодо поширення інформації, яка може негативно вплинути на процес формування морального розвитку неповнолітніх. Доводиться, що французькі законодавці постійно працюють над удосконаленням законодавчого арсеналу, спрямованого на забезпечення захисту дітей у цифровому середовищі, шляхом запровадження відповідних санкцій у випадках, коли правопорушення стосовно дітей вчиняються з використанням інформаційно-комунікаційних систем.

Ключові слова: дитина, домагання, Інтернет, контент, порнографія, неповнолітній, провайдер, цифрове середовище.

На сьогодні користувачі цифрових технологій та Інтернету, особливо діти, наражаються на численні ризики й загрози: від проблем захисту конфіденційності та споживання шкідливого контенту до інтернет-шахрайства, загроз у вигляді кібербулінгу, грумінгу, інших сексуальних зловживань та експлуатації в цифровому середовищі. Крім того, пандемія COVID-19 та пов'язані з нею карантинні заходи призвели до збільшення кількості дітей, які вперше почали користуватися Інтернетом для продовження навчання та підтримки соціальних зв'язків. Також в разі збільшився час перебування дітей в онлайн-середовищі. В таких умовах перед урядами держав всього світу гостро постало питання запобігання та протидії правопорушенням стосовно дітей у цифровому середовищі, зокрема, шляхом криміналізації відповідних діянь, посилення відповідальності за скоєння подібних правопорушень проти дітей, удосконалення механізму фільтрації шкідливого контенту, підвищення обізнаності населення щодо ризиків та загроз тощо.

Дослідженню зарубіжного та міжнародного досвіду забезпечення захисту прав людини, у тому числі дитини, в цифровому середовищі присвячували свої роботи такі вітчизняні вчені: О.О. Золотар, Н.В. Лесько, А.В. Пазюк, О.Г. Радзієвська, В.М. Стещенко, О.В. Топчій, Н.С. Уханова та ін. Проте у зв'язку зі швидким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, трансформацією способів учинення правопорушень та засобів протидії ним постає необхідність у постійному моніторингу законодавчих змін провідних країн світу, а також поглибленому вивченні зарубіжного досвіду запобігання правопорушенням стосовно дітей у згаданій сфері.

Пропонуємо розглянути правову основу захисту дітей в цифровому середовищі, що діє у Франції, де останніми роками особливу увагу було зосереджено на запобіганні та протидії правопорушенням стосовно дітей в цифровому середовищі. Зокрема, шляхом посилення покарання за кримінальні правопорушення, що вчиняються через телекомунікаційну мережу, де особливим об'єктом кримінально-правової охорони є дитина. Наприклад:

• *Стаття 222-33 Кримінального кодексу Франції [1] (далі – ККФ)* передбачає відповідальність за сексуальні переслідування, домагання (харасмент), що визнається як “факт неодноразового нав'язування особі зауважень або поведінки із сексуальним або сексистським відтінком, які або принижують гідність, або створюють проти жертви залякувальну, ворожу чи образливу ситуацію”. Зазвичай такий злочин карається двома роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 30 000 євро. Однак “покарання збільшується до трьох років позбавлення волі та штрафом у розмірі 45 000 євро, якщо такі діяння скоєні:

- проти неповнолітнього до 15 років (п. 2);
- використовуючи публічну комунікаційну послугу в режимі онлайн або через цифровий чи електронний носій (п. 6);
- у присутності неповнолітнього” (п. 7).

Подібну конструкцію стосовно кваліфікуючих ознак має *стаття 222-22-2-2 ККФ*, яка передбачає відповідальність за факт переслідування особи повторюваними зауваженнями чи поведінкою (або зауваженнями чи поведінкою від кількох людей), метою чи наслідком якої є погіршення умов її життя, що призвело до зміни фізичного чи психічного здоров'я жертви (тобто кібербулінг – авт.). Такі дії караються одним або двома роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 15 000 євро або 30 000 євро, залежно від частини статті, за якою настає відповідальність. Однак покарання збільшується до трьох років позбавлення волі та штрафу в розмірі 45 000 євро у разі, якщо зазначені вище діяння були вчинені за двох із нижче перелічених обставин:

- якщо вони були вчинені щодо неповнолітнього віком до п'ятнадцяти років (п. 2);
- якщо вони були скоєні за допомогою публічної комунікаційної служби онлайн або за допомогою цифрового чи електронного носія (п. 4);
- у присутності неповнолітнього (п. 5) [1].

Французьке кримінальне законодавство також захищає дітей від шкідливого контенту, зокрема, порнографічного. Отже, *стаття 227-22 ККФ* передбачає посилення покарання за сприяння або замах на розбещення неповнолітнього. Зазвичай цей злочин карається п'ятьма роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 75 000 євро. Проте покарання збільшується до семи років позбавлення волі та штрафу в розмірі 100 000 євро, якщо неповнолітній контактував із зловмисником через використання мережі електронних комунікацій, тобто через Інтернет [1].

• *Статтею 227-22-1 ККФ* передбачено, що вчинення повнолітнім сексуальних пропозицій неповнолітньому або особі, яка представляє себе як така, за допомогою електронних засобів зв'язку, наприклад Інтернету, карається двома роками позбавлення волі та штраф у розмірі 30 000 євро. Покарання збільшується до п'яти

років ув'язнення та штрафу в розмірі 75 000 євро, якщо за пропозиціями відбудеться зустріч [1].

Необхідно звернути увагу на те, що кримінальна відповідальність настає навіть в тому випадку, якщо діяння спрямовані на особу, яка лише представляється неповнолітнім у цифровому середовищі.

- *Стаття 227-23 ККФ* передбачає покарання у вигляді 5 років позбавлення волі та штрафу в розмірі 75 000 євро за запис або розповсюдження зображень дитячої порнографії. Якщо зображення *стосується неповнолітнього* до п'ятнадцять років, ці факти караються, навіть якщо вони були вчинені *без мети поширення* цього зображення. Покарання збільшується до 7 років позбавлення волі та штрафу в розмірі 100 000 євро за *використання мережі електронних комунікацій* [1].

- *Стаття 227-24 ККФ* передбачає кримінальну відповідальність за поширення порнографічного зображення чи зображення неповнолітнього, а також за те, що порнографічне повідомлення бачить або сприймає неповнолітній. У тексті зазначається, що *“виготовлення, транспортування, розповсюдження будь-яким способом і будь-яким засобом повідомлення насильницького, порнографічного характеру, підбурювання до тероризму або такого, що серйозно підриває людську гідність чи спонукає неповнолітніх брати участь в іграх, які наражають їх на небезпеку, або торгівля таким повідомленням карається трьома роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 75 000 євро, якщо це повідомлення, ймовірно, побачить або сприйме неповнолітній”* [1].

Цим положенням законодавець покладає відповідальність на видавців (авторів) відповідного контенту. Таким чином, вони повинні подбати про те, щоб неповнолітні не отримували доступ до шкідливого вмісту.

- *Стаття 227-26 ККФ* передбачає підвищену відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк до десяти років та штрафом у розмірі 150 000 євро *“за факт вчинення повнолітньою особою сексуального насильства щодо неповнолітнього у віці до п'ятнадцяти років у випадках”, “коли неповнолітня особа була введена в контакт із винним через використання електронної комунікаційної мережі для поширення повідомлень серед невизначеної громадськості”* (п.4 статті). Зазвичай за такий вид злочину передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк до 7 років та штраф у розмірі 100 000 євро [1].

Наводячи приклади статей кримінального кодексу Франції стосовно підвищеної відповідальності за правопорушення, що скоюються проти дітей з використанням цифрового середовища, слід зазначити, що перелік наведених статей не є вичерпним.

Окрім кримінального законодавства, спрямованого на протидію правопорушенням стосовно дітей в цифровому середовищі, у Франції діють заходи, спрямовані на запобігання онлайн-ризикам, наприклад, шляхом фільтрації шкідливого контенту.

Зокрема, Закон про довіру в цифровій економіці від 24 червня 2004 р. (LCEN) (*Loi n° 2004-575 du 21 juin 2004 pour la confiance dans l'économie numérique*) [2] передбачає, що провайдери доступу до Інтернету і технічні посередники не мають *жодних зобов'язань щодо моніторингу вмісту*, який вони передають або зберігають. Однак ці суб'єкти зобов'язані:

– встановити доступні та видимі пристрої, які дозволяють користувачеві *повідомляти про наявність незаконного вмісту*;

– *зробити недоступним контент*, про який їм було повідомлено, інакше користувачі мають право звернутись до судді з вимогою вилучити незаконний вміст, з яким вони зіткнулися;

– *негайно інформувати компетентні державні органи* про будь-які незаконні дії одержувачів послуг (наприклад, діяльність проти людства, провокація до вчинення терористичних актів, розпалювання расової ворожнечі, ненависті до людей через їх стать, сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність або інвалідність, а також дитячу порнографію, підбурювання до насильства, зокрема, підбурювання до сексуального та гендерного насильства, а також посягань на людську гідність тощо), про які їм буде повідомлятися (Розділ I, підрозд. II ст. 6 п. 7 абз. 4 зазначеного Закону) [2].

Крім того, провайдери доступу до Інтернету зобов'язані *інформувати своїх абонентів про наявність пристроїв батьківського контролю*.

Слід зазначити, що у Франції проводиться безперервна робота державними та недержавними суб'єктами щодо пошуку можливих способів захисту неповнолітніх від онлайн-ризиків. Зокрема, у січні 2020 р. було підписано *протокол зобов'язань щодо запобігання впливу на неповнолітніх порнографічного вмісту в Інтернеті*, який об'єднав різних учасників: органи державної влади; асоціації, що займаються захистом дітей; постачальників доступу до Інтернету; операторів мобільного зв'язку, пошукових систем; видавців контенту та виробників терміналів і систем. Його реалізацію забезпечує моніторинговий комітет, який складається з усіх підписантів на чолі з ARCEP (Управління електронних комунікацій та поштового регулювання, з 2022 р. – APCOM) та CSA (Вища аудіовізуальна рада). Робота комісії розпочалася 7 лютого 2020 року [3]. Отже, у Франції розвинута політика спільної мобілізації державних і приватних суб'єктів для боротьби із шкідливим контентом, з метою забезпечення безпеки дитини в цифровому середовищі.

Крім постачальників Інтернету (провайдерів), законодавець також залучає сферу освіти, зокрема, навчальні заклади до захисту наймолодших Інтернет-користувачів. Так, Міністерством національної освіти здійснюється впровадження систем автоматичного контролю – централізованих фільтрів, які обмежують доступ школярів до сайтів расистської, антисемітської і неофашистської спрямованості. У Розпорядженні від 11 лютого 2004 року [4] щодо використання Інтернету зазначається, що школи повинні використовувати фільтруючий пристрій для відбору інформації, доступної учням [5].

Закон про орієнтацію та програмування для відновлення школи Республіки від 8 липня 2013 р. (*Loi n°2013-595 du 8 juillet 2013 d'orientation et de programmation pour la refondation de l'Ecole de la Republique*) [6] узагальнив використання цифрових інструментів та ресурсів і вимагає від вчителів здійснення заходів стосовно підвищення обізнаності щодо прав та обов'язків, пов'язаних із використанням Інтернету та мережі.

У розділі III ст. Л. 312-9. зазначається *“Навчання з використання цифрових засобів і ресурсів проводиться в школах і навчальних закладах, а також у навчальних*

підрозділах медико-соціальних закладів і служб, закладів охорони здоров'я. Це включає підвищення обізнаності про права та обов'язки, пов'язані з використанням Інтернету та мереж, включаючи захист приватності та повагу до інтелектуальної власності” [6].

До того ж з метою підвищення обізнаності школярів з приводу небезпек в Інтернеті у 38 департаментах країни спільно з силами жандармерії проводяться спеціальні уроки для учнів останніх класів початкової школи (9–11 років). Їх мета – попередити молоде покоління про небезпеку мережі Інтернет. Протягом 45 хвилин учням розповідають про те, що їх можуть примушувати до сексуальних зв'язків, зазивати в секти, підштовхувати до самогубств, показують відеоролики зі свідченнями однолітків – жертв агресії в Інтернеті. Наприкінці циклу таких уроків школярам пропонують скласти іспит на володіння правилами поведінки в мережі та видають Інтернет-посвідчення за аналогією до водійських прав [7; 8].

Таким чином, уряд Франції наголошує на необхідності та важливості запровадження освітніх заходів (як ефективний запобіжний захід) з метою інформування молоді про можливі ризики, які виникають в цифровому середовищі. З цією метою було створено багато корисних сайтів [9]. Зокрема:

- Уряд створив інформаційну платформу для батьків, спрямовану на боротьбу з порнографією в Інтернеті, підтримку цифрового батьківства: jeprotege-monenfant.gouv.fr;

- Асоціація e-Enfance підтримує батьків, дітей та вчителів, розробляючи просвітницькі та інформаційні заходи: www.e-Enfance.org. У випадках, коли шкідливий контент не буде швидко видалено сайтом, можна зв'язатися за таким посиланням Net Ecoute 3018 (телефон або додаток) або за допомогою електронної пошти educnat@netecoute.fr, щоб прискорити процедуру;

- Управління електронних комунікацій та поштового регулювання (ARCEP) пропонує рішення для посилення батьківського контролю над різними пристроями: <https://www.arcep.fr/demarches-et-services/utilisateurs/protection-mineurs-contre-pornographie-en-ligne-solutions.html#c26387>;

- Гаряча лінія анонімного повідомлення про шкідливий, протизаконний контент за посиланням або у додатку <https://www.pointdecontact.net/>;

- Діагностика кібер-посягань, онлайн-консультація щодо існуючих ризиків, онлайн-інструменти підтримки: <https://www.cybermalveillance.gouv.fr/diagnostic/accueil>;

- Національна програма цифрової обізнаності молоді налічує більше 100 безкоштовних ресурсів і практичних порад для підтримки молоді від 6 до 18 років, їхніх батьків та вчителів у цифровому житті та використанні екранів – <https://internetsanscrainte.fr/>;

- Платформа PHAROS дозволяє кожному користувачеві Інтернету повідомляти про незаконний вміст або поведінку, з якою він стикається під час перегляду. Крім того, цей інструмент пропонує ряд порад для батьків, які допоможуть їм захистити неповнолітніх в Інтернеті: <https://www.internet-signalement.gouv.fr/PortailWeb/planets/Accueil!input.action>;

- Платформа PedaGOGames, на якій сформульовані поради щодо супроводження дітей у світі відеоігор – <https://cutt.ly/CG5aiu2>;

• Вебсайт edusnum.fr опублікований Національною комісією з комп'ютерів і свобод (CNIL) – інформаційний сайт для широкої громадськості, у тому числі дітей, ЗМІ. Містить поради щодо захисту конфіденційності в цифровому середовищі, інформування освітньої спільноти, підвищення обізнаності щодо онлайн-ризиків та небезпек, обміну досвідом тощо.

Крім інтернет-сайтів громадських організацій, які розповідають про Інтернет-загрози, методи їх нейтралізації і містять “гарячі лінії” для прийому повідомлень про небезпечний контент, кібер-приниження, порнографію, домагання, загрози тощо існує “гаряча лінія” також у МВС Франції. За допомогою цієї лінії можна, натиснувши кнопку “signaler un cjtenu” (“повідомити про вміст”), передати повідомлення про шкідливий контент чи поведінку, з якою зіштовхнулася особа при використанні Інтернету [10]. На сайті МВС також можна знайти сторінки інформації, поради фахівців щодо ефективного захисту будь-якої особи, зокрема, дитини при використанні Інтернету.

Підсумовуючи, зазначимо, що на сьогодні Франція демонструє досить обширний інструментарій для протидії правопорушенням стосовно дітей у цифровому середовищі. По-перше, необхідно відзначити широке коло кримінальних деліктів, які включають у себе різноманітні форми порушення прав дитини в онлайн-просторі, що дозволяє за допомогою відповідних санкцій протидіяти багатьом правопорушенням стосовно дітей у цифровому середовищі. Одночасно відповідно до Кримінального кодексу Франції за такі правопорушення (стосовно дитини в цифровому середовищі) передбачається підвищена кримінальна відповідальність. По-друге, у Франції добре розвинений механізм повідомлення та фільтрації шкідливого контенту. Також заслуговує на увагу інформаційна (освітня) складова для населення, особливо для дітей, стосовно ризиків та загроз в онлайн-просторі. На нашу думку, досвід Франції, де діє ефективна система суспільно-державного партнерства у згаданій сфері, вважаємо успішним і гідним для запозичення та втілення в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Code penal pour France. 1994. Dernière mise a jour des donnees de ce code: 01 septembre 2022. URL: <https://cutt.ly/pV56mdD> (дата звернення: 04.10.2022).
2. Loi n° 2004-575 du 21 juin 2004 pour la confiance dans l'economie numerique. URL: <https://cutt.ly/iV56So1> (дата звернення: 04.10.2022).
3. Protection des mineurs: quelles solutions pour proteger votre enfant des images a caractere pornographique sur internet? 2022. ARCEP. URL: <https://cutt.ly/VV56VPg> (дата звернення: 04.10.2022).
4. Usage de l'internet dans le cadre pédagogique et protection des mineurs: Circulaire N°2004-035 du 18-2-2004. URL: <https://cutt.ly/IV567fc> (дата звернення: 04.10.2022).
5. Ministère de l'éducation nationale, de la jeunesse et des sports. URL: <https://cutt.ly/KV6qoKo> (дата звернення: 04.10.2022).
6. Loi n°2013-595 du 8 juillet 2013 d'orientation et de programmation pour la refondation de l'Ecole de la République. URL: <https://cutt.ly/IV6qkCG> (дата звернення: 04.10.2022).
7. *Polevaya O., Boyer F.* L'école française face a ses problemes. URL: <http://rusoch.fr/fr/politique/problemy-francuzskoj-shkoly.html> (дата звернення: 04.10.2022).
8. Un kit utile pour tous / Le permis internet pour les enfants. URL: <https://permisinternet.com/definition/> (дата звернення: 04.10.2022).
9. Protection des mineurs sur internet: que dit la loi? Le conseil national des barreaux. 2021. URL: <https://www.avocat.fr/actualites/protection-des-mineurs-sur-internet-que-dit-la-loi> (дата звернення: 04.10.2022).

10. Ministere de l'Interieur. 2022. URL: <https://www.internet-signalement.gouv.fr/PortailWeb/planets/Accueil!input.action> (дата звернення: 04.10.2022).

REFERENCES

1. Code penal pour France. 1994. Derniere mise a jour des donnees de ce code: 01 septembre 2022. URL: <https://cutt.ly/pV56mdD> (Date of Application: 04.10.2022) [In France].
2. Loi n°2004-575 du 21 juin 2004 pour la confiance dans l'economie numérique. URL: <https://cutt.ly/iV56So1> (Date of Application: 04.10.2022) [In France].
3. Protection des mineurs: quelles solutions pour proteger votre enfant des images a caractere pornographique sur internet? 2022. ARCEP. URL: <https://cutt.ly/VV56VPg> (Date of Application: 04.10.2022) [In France].
4. Usage de l'internet dans le cadre pedagogique et protection des mineurs: Circulaire N°2004-035 du 18-2-2004. URL: <https://cutt.ly/IV567fc> (Date of Application: 04.10.2022) [In France].
5. Ministere de l'education nationale, de la jeunesse et des sports. URL: <https://cutt.ly/KV6qoKo> (Date of Application: 04.10.2022) [In France].
6. Loi n°2013-595 du 8 juillet 2013 d'orientation et de programmation pour la refondation de l'Ecole de la Republique. URL: <https://cutt.ly/IV6qkCG> (Date of Application: 04.10.2022) [In France].
7. *Polevaya O., Boyer F.* L'ecole francaise face a ses problemes. URL: <http://rusoch.fr/fr/politique/problemy-francuzskoj-shkoly.html> (Date of Application: 04.10.2022) [In France].
8. Un kit utile pour tous / Le permis internet pour les enfants. URL: <https://permisinternet.com/definition/> (Date of Application: 04.10.2022) [In France].
9. Protection des mineurs sur internet: que dit la loi? Le conseil national des barreaux. 2021. URL: <https://www.avocat.fr/actualites/protection-des-mineurs-sur-internet-que-dit-la-loi> (Date of Application: 04.10.2022) [In France].
10. Ministere de l'Interieur. 2022. URL: <https://www.internet-signalement.gouv.fr/PortailWeb/planets/Accueil!input.action> (Date of Application: 04.10.2022) [In France].

UDC 342.7:004.7-053.2(44)

Lubenets Iryna,

Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher,
State Research Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-2597-0356

FRANCE'S EXPERIENCE OF PROTECTING CHILDREN IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

In the context of the rapid development of the modern information society, where the World Wide Web is an integral part of modern life, the number of risks and dangers in the Internet environment does not decrease. Due to deficiencies in legal regulation of child protection, the digital environment becomes a convenient "field" for illegal activities.

Therefore, ensuring the safety of the child while staying in the digital environment is becoming one of the important and urgent needs, which is not only to create modern protective mechanisms on the way of offenders to their potential victims, but also to carry out active preventive and educational work among children ~ potential victims.

The article examines the experience of France in protecting children in the digital environment. In particular, the separate corpus delicti of crimes committed

© Lubenets Iryna, 2022

through the telecommunication network, where the child is a special object of criminal law protection, are considered.

The continuous work of state and non-state actors on possible ways to protect minors from online risks is outlined. The article analyzes the legislation on the responsibilities of Internet service providers (ISPs), as well as the involvement of the education sector, in particular, educational institutions in the protection of the youngest Internet users.

The paper notes that the French government pays much attention to the introduction of educational measures to raise awareness of children, parents, teachers about possible risks and dangers in the digital environment. In order to achieve this goal, many useful online platforms have been created, including on the website of the Ministry of the Interior, where one can find not only useful information and advice from experts, but also report to the Ministry of the Interior hotline about harmful content or illegal behavior encountered by a person (including a child) when using the Internet. The author emphasized the expediency of borrowing the experience of France in the field of ensuring the safety of children in the digital environment.

Keywords: child, harassment, Internet, content, pornography, minor, provider, digital environment.

Отримано 07.10.2022